

Адреса:

Redakce
„Ukr. Skytalec“
Ukr. Tábor,
Josefov,
Čecho-Slov.
Republika
Europe.

Редакція засте-
рігає собі право
робити поправки
в рукописах.
Рукописів
не
звертається.

УКРАЇНСЬКИЙ СКИТАЛЕЦЬ

ілюстрований місячник

1922.
СЕРПЕНЬ.

Йозефів.
15. 8. 1922.

Ч. 16.
СЕРПЕНЬ.

Видає Культурно-просвітний Кругок.

Світлина Фотогр. Секції К. П. К. —

Редагує пор. Петро Будз.

За редакцію відповідає Карель Крацік.

З М І С Т :

	Стор.
Богдан —ський: Памяти першого міністра війни	
З. У. Н. Р. полк. Дмитра Вітовського	1
Іван Вінтоняк: Укр. галицький курінь у Полтаві 1918. р.	2
Ген. А. Кравец: Завязок моєї групи	4
П. В.: Волпів під військовим зарядом Галичан 1919. р.	7
З життя поза табором	9
Роман Колтунюк: З кліщів смерті	10
П. М.: Житомир—Коростеня	12
Петро Будз: З життя-буття в таборі в Йозефові . .	13

	Стор.
Бул. ст. дес. Микола Ілашук: III. курінь 8. бригади	
в наступі на Клів	15
Оновістки	16

СВІТЛИНИ :

Перший міністер війни З. У. Н. Р. полк. Дмитро	
Вітовський	1
Ситуаційний план до другого заляття Хпрова . . .	6
Укр. робітничя сотня ч. 16. під укр. пам'ятником у Нім.	
Яблоньому	9
Другий гімназійно-реально-семінарійний матуральний	
курс	14

Предплата з пересилкою виносить :

	річно:	піврічно:
в Чехословаччині	50 Кч	25 Кч
в Югославії	60 Дин.	30 Дин.
в Австрії	8000 К	4000 К

	річно:	піврічно:
в Німеччині	300 М.	150 М.
в Канаді	3 \$	1'5 \$
в Злуч. Держ. Півн. Амер.	2 \$	1 \$

Ціна одного примірника в Чехословаччині без пересилки 4 Кч.

Памяти першого міністра війни Західно-Української Республіки

ПОЛК. ДМИТРА ВІТОВСЬКОГО.

... »І згадаймо славу смерть лицарства, козацтва,
Щоб не тратить марно нам свого юнацтва.
Душу й тіло ми положим за нашу свободу...«

Чому починаю згадку про Нього знаменними словами нашого гімну? Бо в історії визвольної війни Зах. Укр. Республіки займає Дмитро Вітовський чільне місце. Своєю діяльністю й своїм життям показав Він, як треба поступати нам.

Водився 1887. р. в селі Медусі під Галичем у селянській сім'ї. Першу шкільну науку одержав у рідному селі. Малім 10-літнім хлопцем перейшов до гімназії в Станиславові й жив у бурсі У. Т. П. Вже від 1 класу визначався великою пам'яттю й таланом. Усі ворожили йому шкільницьку славу. Не так у гімназії, як у бурсі сформувався його національний світогляд, який доповнився вже серед гуртка товаришів, Українців гімназистів і семінарстів, що згуртувалися в Станиславові, для самоосвіти й національного виховання. Гурток той має за собою велику діяльність. Із нього вийшло чимало працівників, які тепер розсіяні по всій Україні й на чужині. В дружбі жив Вітовський із М. Федюшкою (Евшаном), Евг. Стебновським, Ростиславом Заклинським й Ол. Салибою. Тоді почав і писати, спершу вірші, потім поезію в прозі й нариси під псевдонімом: Гнат Буряч. У гуртку здобув собі довіру й пошану, так що був опісля головою організації. Пригадую собі його палкі промови з того часу. Це був наш національно-революційний бесідник. Закінчив гімназійну науку, перейшов великі особисті нещасть, що були його навіть на кілька літ зломили.

По скінченню гімназії переїхав до Львова й записався на правничі студії. Тут проявив живу діяльність серед університетської молоді, брав участь у боротьбі за український університет, та помагав визволити з тюрми М. Січинського. Опісля осів у Станиславові й працював у адвоката Партицького. Почав організувати «Січ» й «Січових Стрільців» і вже тут треба глядіти початків його військової діяльності. Серед того захопила його війна. Скоро чуємо про бої його сотні У. С. С. в Карпатах. В 1915. р. брав участь в офензиві, перший із своєю сотнею ввійшов до Галича, застромив на вежі давнього королівського міста український прапор і побідно ввій-

шов у своє рідне село. Там являється 1916. р. його лист до стрільцтва.

1917. р. йде на Волинь для організування просвітної праці в Ковлі й окрузі. 1918. рік знов застає його між стрільцями. Аж тут показалися його великі організа-торські здібності. До того поміг йому великий 5-літній військовий досвід.

Російська революція й Українська Республіка додала

нам надії й відваги. Збли-жався розпад Австрії. Тоді Вітовський став першим ініціатором й організатором української революції в Східній Галичині. На тайних зборах укр. стрільцтва, від-поручників укр. відділів ар-мії й наших політиків у Львові підготовлено всю ак-цію, а Вітовський навязав нитку повстання по всій Східній Галичині. В кожній гарнізонній місцевості тво-рилися військові організації й ждали на приказ. Крім того всього вмів іще Вітов-ський і випередити Поляків, що теж острили зуби на нашу галицьку землю.

Торжественно ожидали Українці ночі 1. надоліста... З малою горсткою укр. вій-ська (1500 людей) заняв від півночі до ранку увесь Львів, розоружив усі ав-стрійські залоги, жандармерію й поліцію. Се ж був геройсь-кий подвиг! Як би не така велика відвага й віра в доб-рий успіх — не був би годен се зробити з такою горсткою одиодумців. Сам акт 1. на-доліста 1918. р. так уміло переведений Вітовським, ви-ніс українську справу з ни-зни неволі у височину, звид-ки вона вже далі посувається своїм ходом і мусить при нашої допомогі дійти до бажаної мети.

Який могутній вчинок! Яка радість для Українського Народу. Галицька Україна, що вже 700 літ була в неволі, встає, рве на собі кайдани і заявляє, що хоче жити від тепер вільно, як другі народи, по людськи.

А на доказ того не кидає шаблі з рук, але бореться в без-примірному героїстві з усіми ворогами своєї волі. І хоч приборкана ворогом (при чужій допомозі!) поневолена, не-тратить надії, а має лиш одно бажання, одну мету, один ідеал: Самостійну Українську Республіку.

За приміром Львова освободжується вся Східна Галичина й північна Буковина. Тепер Вітовський як перший військовий міністер організує Українську Галицьку Армію. Вже в перших тижнях зібрав кілька-

десять тисяч війська-добровольців! Всі ми пам'ятаємо ті великі дні, бо ми також там були! Кожний із нас спішив у ряди борців за визволення України...

Не був я тоді в центрі укр. життя, в Станіславові, не маю під рукою приказів Вітовського, ні розпорядків, але знаю, що тоді ми всі відчували вмілий провід і вірили в свого Вождя. Ми знали Його зі піколи, знали з громадянської діяльності, знали зі стрільцтва. Бо серед нас Він виріс, із нами ще на шкільній лавці втягнувся до народньої праці. Основно опинився коліс усе з документами будучий історик нашої визвольної війни; ми тепер знаємо лише тільки, що вогонь, принесений із кружка молодді, не вигас у Вітовського, а все горів чистим полум'ям любови України. Він — нащадок наших славних предків із Галича. Минула слава України відроджується в далеких потомках!...

Висланий нашим Урядом за границю, працює невтомно далі як дипломат. З тих вождів, із котрими він стрічався, один хіба ген. Бота міг Йому дорівняти в героїстві.

Тимчасом наш фронт захитався, її армія уступила за Збруч. Та не тратить надії, а готується до нової офензиви. Тоді й Вітовський не надумується довго, сідає на літак і спішить там, де Його обов'язок кличе. На поміч рідній Землі йде він не перший раз. За собою має вже великі вчинки...

... Літак не долетів на Україну. Дня 4. 8. 1919. знайдено останки літака коло Ратібора на пруському Шлеську. Між спаленими тілами пізнати можна було лише лице Вітовського, що було закрите руками й так заховалося...

Така була героїська смерть першого нашого міністра війни.

Не на рідній землі, а на чужині в Берліні поховано Вітовського. Попрацати Його зібралася вся укр. колонія.

Тепер укр. Уряд продовжує працюю Покійного.

... Колись, як виборемо волю Україні, перевеземо Його тіло на рідню землю! Бо в рідній землі легко буде лежати тому, хто життя за неї віддав...

Як колись давно мати-Спартанка говорила синові, виправляючи його в бій за рідний край: — «Або вернись до мене побідником-витязем, або нехай принесуть тебе до мене назад на щиті!»

Солодка смерть за Україну! Спи спокійним сном, вірний сну України! Твоє життя — це безупинна боротьба. Як ми почуємо клич: «Вперед за Україну!» — й рушимо всі, як лавина з гір, на рідну землю, Твій, Вождю, дух зашумить над нами. Твій літак здійметься високо над нашими нивами, буде вести нас до перемоги, розбудить сплячих, додасть відваги нерішучим. Весілля за ясным цілунком промінів Твого піднебного лету, воскресати буде Твоє стрільцтво, Твоя 1. залізна сотня й Твоя пробоева чета й гуцульські легіони-добровольці, що так Тебе любили, злучаться всі в сильні удари відділи й приєднаються до нас. А тоді гуртом вдаримо раз — і буде вільна наша Вітчизна!

Подібною смертю вмер і воєнний міністр чл. Р. Стефанік. Тільки, що той вертався до вільної вже вітчизни й ледво здалека побачив її, впаз із літака коло границі. Вітовський летів на поміч Рідному Краєві серед найтяжчих хвиль, не як побідник, але як воїн-лицар.

Імя Вітовського буде записане золотими буквами в історії України. Все буде світити над головами укр. молодді промінням ідеалу, до Нього будуть вноситися їх свободні серця, до Його славних учинків будуть тупити їх мрійні голови. В серці українського народу буде Він жити на віки!

Р., 25. 6. 1922.

Богдан —ський,
підх. УСС.

Іван Вінтоняк.

УКР. ГАЛИЦЬКИЙ КУРІНЬ У ПОЛТАВІ 1918. р.

(Кінець.)

Та не вважаючи на те все, остав курінь і далі в Полтаві в давньому своєму складі. Виравді при кінці ліній наступила була зміна його команданта — бо Самокішин, відїжджаючи на довшу відпустку для пораткування здоров'я, передав курінь сот. Володимирові Сеникові — але вона не зміняла ні давнього пастрою, ні стремління куріня. Сеник командував курінем до вересня. За цілий той час не одержали ні старшини, ні козацтво жадної платні. З тої причини підпадав у куріні давній дух, родилася неохота й ширлося невдоволення. Козацтво почало — зовсім слушно — нарікати на такі відносини, а вороги сейчас використали момент і постаралися о ліквідацію зненавидженого куріня. Одержавши гроші на виплату льону військам, проголосили Галичанам, що їм усім виплатять повну платню за чотири місяці й видадуть потрібні документи, наколи вони схотять добровільно опустити Полтаву. Цей повний підступ Москалів не лишився без лихих наслідків для куріня. Галичани, що їм уже надоїли були дивні обставини, які панували в Полтаві від самого повалення Центральної Ради, почали опускати ряди куріня. Та для української справи не пропадали. Відходячи з куріня переходили то одинцем, то меншими гуртками до дивізії Натієва, що творилася тоді — незалежно від гетьманців під чисто українським прапором — або відїжджали до залізничних відділів охорони в прикордонних полосах, головню в Харківщину. При кінці вересня ряди галицького куріня змаліли до числа 150 людей, із яких утворено ще окрему галицьку

сотню під командою Придніпрянця сот. Павла Дерідн, бо в сотні — крім хор. Черняка — не було вже ані одного старшини Галичанина. Вкортці одначе й ця сотня перестала існувати як самостійна галицька частина. В Білій Церкві почали формуватися С. С.-и. й туди забрав чет. Зиблікевич 60 людей зі сотні, а оставших у Полтаві около 90 людей приділено до юнацької сотні, що мала приміщення в епархіяльній дівочій школі.

Такий був кінець самостійного українського галицького куріня в Полтаві. Вороги зрадили, думали, що з розвазанням самостійної галицької частини, збудуться їх впливу в місті, та знівечуть їх значіння. Одначе помиллися. Галичани вели й далі безупинно свою успішну працю серед середовища найкращих синів України. В юнацькій сотні вже від самого початку мали чисельну перевагу й тому не дивно, що з їх приходом запаувало в сотні пове життя. До того своєю отвертою й щирою вдачею та незмінними поглядами здобули собі Галичани серед молодих юнаків приязнь і любов. Ті, що на кожному кроці переслідували Галичан, а по розвазанню куріня приділили послідню їх групу до юнаків і не догадувалися навіть, що вони серед нових товаришів знайдуть найліпших друзів та вірних однодумців.

Надійшов розпад Австрії, а з ним нова вістка про українсько-польську війну в Східній Галичині. Заворухилися Галичани, що були розсіяні по цілій Придніпрянщині, рвалися до нової, визвольної борби за рідні сторони. В Полтаві утворено збірну точку, де мали збі-

ратися й організуватися усі, що хотіли виїхати на галицький фронт. Організатором цієї нової станиці був хор. Черняк, що остав із своїми людьми до останньої хвилини при юнацькій сотні. Загоріла робота. Галичани почали з'їздитися з усіх усюдів. Усі хотіли як найскорше відїхати, всі спішилися, рвалися в різні сторони, яким загрозив ворог. Уже почали відходити перші відділи до Білої Церкви, де стояли вже готові сотні С. С.-ів. Загалом і одушевлення Галичан вводили в подив братів Придніпріанців, що поділяли радість, вірили в успішну боротьбу. Багато з них голосилося в ряди галицьких військ, і старшини і козацтва, а навіть дівчата вступали до санітарної служби. На українсько-польську війну посипалися добровільні датки в грошах, одягах, збіжжю і т. д. А все те за добро всієї України...

Серед того горячкового руху захопив несподівано Галичан гетьманський крок, проголошення федерації з Москвою. Зараз на другий день появилися в Полтаві озброєні відділи «добровольчеської армії», переважно офіцирства в російських нагонах. Із музикою прямували бундючно на Соборну площу, де відбулося богослуження й церемоніальний похід та перегляд військ. Дивно відбулась та парада. Особливо загадковою була обставина, що підчас «здоровлення» відповідали всі: «Слава Україні, гетьману слава!»... По цьому рушили всі відділи з одною батареєю гармат по всіх вулицях міста. В тому святі не брала участі ані одна українська сотня. Юнацька сотня, а з нею й Галичани сиділи теж у своїх домівках.

Цей повний і явний виступ Москалів був страшним ударом для цілої української справи, а зокрема для Галичан. Відвічні вороги всього, що українське, формували виправді й перед тим добровольчі відділи, але відсилали їх поза межі України, а тепер перенесли на Україні власть, стали з оружжям у руках на сторожі гетьманських затій, а навіть заборонили помагати чимнебудь Галичанам у їх війні з Поляками. В Полтаві замгло українське життя, притихло, а натомість гомоніли московські пісні, лунали царські гимни. Деякі Галичани, що їм уже серед такої атмосфери не ставало терпцю, опускали Полтаву й одинцем пробіралися у різні сторони. Більшість чекала нетерпеливо зазиву С. С.-ів із Білої Церкви.

Тимчасом недалеко Полтави, так під самим боком московської затії у Деканії, формувалася повстанчий відділ полк. Шинкаря. До нього відійшли з Полтави всі свідомі України, а Галичани й юнаки наважали з ним тайну злуку, остаючи й далі вмісті. Справа в тайному підготовлюванню повстання йшла між Галичанами в Полтаві легко, бо під той час перебував там сот. Сенник, який давав їм усі потрібні вказівки. До того Німці сиділи весь час тихо й зовсім до нічого не мішалися. Бундючних Москалів, що хвилево лікували своїм пануванням, захопив несподівано повстанчий рух, який не лише їх приголомшив, але й відібрав їм розум і пам'ять. Серед них запанувала паніка. Кожний із них і всі разом шукали рятунку, а його не було. У першу чергу довідалися вони про заняття Харкова Болбочаном, який проголосив себе командантом усього Лівобережжя. З Правобережжям не було ніякого połącження, бо й там кипіло вже повстання. Звідтам доходили лише відірвані вісти, а всі були злучені зі словами: «Галичани,» «Січовики,» «Стрільці,» що перші, вирушивши з Білої Церкви, дали почин до виступу проти гетьманської влади. В Полтаві оголосили Москалі сейчас загальну мобілізацію, але всьо було за пізно.

Коли відділи Болбочана рушили в напрямі на Полтаву, вдарили на ню з цілою силою повстанці. Їх удар був такий наглий і сильний, що гетьманці відразу захиталися й сказали: «всьо пропало.» Пробували ще ратуватися, вислали навіть війська на «фронт», але це

все робили вже в такому замішанню, що не заперімітили й того, як юнацька сотня разом із Галичанами остала в місті та робила приготування до штурму їх. По відході з міста головних військ, панував у Полтаві через цілу ніч інше спокій, але непевний, зловіщий. Раптом ще до сходу сонця вирушила юнацька сотня з Галичанами під проводом сот. Сенника на місто, розоружила по дорозі оставшу гетьманську залозу, заняла червоні касарні, розоружила там около 200 людей залози й пішла фронтом проти гетьманців. Саме тоді розпочали гетьманські бій. Думали спасти своє життя. Около п'ятитисячною силою напирали на повстанців. Та заскочені нечаїно юнацькою сотнею ззаду, захиталися й почали відступати в місто. Повстанці напирали що-раз сильніше, стискаючи їх тисним перстенем, а юнацька сотня обсадивши частъ міста, прорвала фронт гетьманців і злучилася з повстанцями. Началися вуличні бої, але не тривали вже довго. Ворог бачучи, що всяка оборона принесе йому лише більше страт, під вечір розбігся й скрився під крилами темної ночі. Німці, що сиділи в місті, задержали строгу неутральність, беручи лише під свою охорону деяких гетьманських старшин, але все ж таки мали маленькі случайні втрати. По заняттю повстанцями Полтави, панував у місті повний спокій і порядок. Повстанці, що оголосили себе українськими большевиками, з огляду на Німців візвали всіх жителів міста до строгого береження порядку й задержання спокою.

В два дні пізніше прибув уже до Полтави один полк Болбочана, якого всі війська йшли під національним прапором і несли зі собою смерть большевизмові. В місті порозумілися з Німцями й розоружили понад 7000 повстанців та забрали около 40.000 крісів, що їх повстанці звезли з доколичних сіл і зложили в військових казармах. По розоруженню повстанців перейшли Галичани в зв'язь 6. корпусу, якого булава існувала вже в Полтаві ще за гетьманських часів. Гетьманський уряд, що старався закріпити свою власть на Україні, почав формувати в Полтаві 6. корпус, в якого рядах мали служити лише виключно сини багатих землевласників. Відразу поставити його на ноги, не могли. В винищеній Полтаві не було ні одної казарми, де б можна було примістити бодай частъ військ того корпусу. Треба було впершій мірі приладити для нього приміщення. Приладженням приміщення занялася була вже булава 6. корпусу, що стояла в той час під командою ген. бунч. Слюсаренка. Підчас тих приготувань захопив його переворот. Із приходом болбочанівських військ до Полтави, усунено Слюсаренка, а команду 6. корпусу обняв знаний уже з часів Центральної Ради от. Кудрявцев, який сейчас занявся його долею, але працював уже з иншими людьми і з иншою метою, як Слюсаренко. В тому то корпусі творили Галичани першу основу.

Тимчасом Німці оголосили приказ, що всякі українські війська мусять негайно опустити всі губерніяльні міста й стати найблище 20 км. за ними. До тих військ зачислили й 6. корпус, та полк Болбочана, які мусіли теж опустити Полтаву та перенестися до Кременчуга, але не надовго. Уже по кількох днях скріпилися та підготувляли наступ на місто. Та в тому саме часі новий Уряд України доручив Німцям ноту, в якій домагався від них опустити до 14 днів територію України. Німці, що стояли залозою в Полтаві, вислали сейчас до Кременчуга делегацію, яка мала почати з Українцями переговори в справі мира й дозволу на поворот Українців до Полтави. Та українські війська вже й без того прямували до міста, до якого ввійшли без ніякого бою, бо Німці не ставили найменшого опору. Не вважаючи на те все покарали Німців строго за їх останнє поведіння та за розібрання й розграблення військових складів у часі відсутности українських військ. Тепер начато знов формувати в Полтаві 6. корпус, а його ряди вже в корот-

кому часі зросло до 36 тисяч людей. У ньому остала й далі та горстка Галичан, яким судилось ще короткий час перебути в розкішній і приманчливій Полтаві під командою того самого патріота, що перший привітав їх щирими словами на Соборній площі 1. травня. В коротці

прийшлося 6. корпусові відступати перед напором большевиків, а в зв'язі з ним відступили й Галичани, опускаючи з боєм серця улюблену Полтаву. —

Йозефів, 19. липня 1921.

Ген. А. Кравс.

ЗАВ'ЯЗОК МОЄЇ ГРУПИ.

(Уривок зі спогадів. — Передрук заборонений.)

По розгромі італійського фронту ратувалися розпорешені австрійські частини спішною утечею. На п'яти наступали Італійці без жадного стриму й тому доводилося пераз відбувати без відпочинку величезні походи. Напрямом нагальної втечі було ціле занілля, бо не ходило о ніщо инше, як лиш о поспіх. Склади, обози й воєнні приладдя діставалося без бою в руки ворога. Зв'язки й взаїмні заїсности поодиноких частин перестали існувати. З занілля повіяло на фронтових розбитків подихом революції. Команди зникли й не мали жадного впливу. Австрійське військо стало гуртуватися після народностий уже підчас цього нагального відвороту, причому старшини збирали просто кругом себе своїх земляків і в міру цього, як віддалялися від фронту, зростали й їх відділи. Переважна часть таких відділів прямувала на Відень, як головного залізничного вузла, де кожним подібним гуртом займалися уже національні комітети, дбали про їх прохарчування й приміщення, а в дальших стараннях і про висилку на рідну землю, до дому.

На італійському фронті було немало й Українців. Крім цих, що минаючи Відень, або не задержуючися в ньому прямували ріжними дорогами й малівцями, гуртом й поодиноким до Сх. Галичини, було багато в утвореній на скору руку віденській станції Українців, старшин і стрільців, що в міру напливу свіжих, відходили ностепенно меншими або більшими відділами до З. У. Н. Р.

З одним таким транспортом виїхав до Галичини й я. 500 свіжо виражених піхотинців, усі з крісами й набоями, 20 старшин, а крім цього ще й обслуга на дві повні батареї з роздобутими в Відні потрібними картами, виїхали 20. листопада 1918. р. з українського табору Лаарберг. Всі вони, розбитки з італійського фронту, з найріжніших відтинків і частин покидали без жалю наддунайську столицю й рвалися до рідного закутка, щоб на українсько-польському фронті дати своїми грудьми захист рідній, батьківській землі.

З ними прибув я до Стрия 24. листопада. На двірці привітав нас тодішній окружний командант майор Котович. Воєнне вираження людей робило їх безздатними, хоч би зараз а на шляху Відень—Стрий доводилося переїздити границі новоутворених сукцесійних держав і переїзд у повній збруї не був легкий.

Мене повідомив окружний командант, що о 11. год. перед полуднем очідає мене обласний командант полковник Коссака. Під його командою був під той час і боєвий відтинок від дороги Миколаїв—Львів на захід аж до природної границі — Сяну.

В означений час удався я до полк. Коссака в товаристві майора Осипа Папп де Яноші, якого полк. Коссака назначив зараз своїм начальником генеральної булави. а я мав відійти до Рудок, де містилася команда відтинка на захід від Городка, яку мені й поручено обняти. На право притикав би до моїх становищ відтинок підполковника Слюсарчука. На мій запит, як виглядає приблизно розділ боєвих сил, та як розложені наші й польські становища, одержав я слідуєчі вияснення відносно розміщення й обсади наших становищ:

Хирів:	. . . . .	300	крісів,	2	гарматі,	4	скоростріли
Нижанковичі:	. . . . .	800	„	4	„	10	„
Самбір:	. . . . .	500	„	—	„	10	„
Комарно:	. . . . .	50	„	—	„	—	„
Рудки:	. . . . .	50	„	1	гармата,	—	„
Дрогобич:	. . . . .	500	„	1	„	10	„

Вертаючи на двірць, обчислював я боєві сили й брав під увагу свіжу півтисячку, що прибула зі мною з Відня. та тут довелось мені в перше дізнати розчарування. На двірці спостеріг я відразу, що число людей змаліло. Мені добре було звісно, як тяжко одержувалося з італійського фронту відпустку, та як велика була покуса побачитися по повероті з ріднею, але я не міг вийти з дива, коли замість привезених 500, зголошено мені ледві 150 крісів. Одні тільки пушкарі остали майже всі, чим зложили доказ, що судьба рідної країни дорожча їм, чим відпустка й відпочинок.

Слідуєчого дня покликав мене знов полковник Коссака до себе й сказав, що біля Хирова й Нижанкович не все в порядку. Тому поручив мені їхати сейчас до Хирова розглянути ситуацію, а в разі потреби навіть наступати. Негайно удався я до Самбора, а відтам паровозом і двома тяговыми поїхав до Хирова.

Було вже добре зполудня й вечеріло. У Викотичах виїхав з противної сторони на двірць рівночасно довжезний потяг. Із нього висів цивільний добродій і дівчавиць до моєї переділки, считав, що я за один. У відповідь показав в йому свою виказку, нащо він представився мені як начальник огрівальні в Самборі, Б. Зясовуючи мені положення, згадав, що наші війська опустили Хирів і відступають на Самбір. Кільки їх було й куди відступають, північною, чи південною стороною Стрива, подати неміг. Із цього я зміркував, що положення було грізне й вимагало безпроволочного рішення. Заразом вразило мене дуже немилу й це, що я першу вістку про військове положення на фронті одержав від цивільного. Самбір був вправді недалеко й там сиділи військові команданти, але вони нічого не знали про положення своїх військ. Величезний потяг, із якого висів начальник огрівальні, був саме евакуаційним. Дальшу їзду до Самбора заборонив я тому, щоб не викликати непотрібного переполоху, а своїм паровозом став я підсуватися в напрямі Хирова в надії, що по дорозі стріну відступаючі здовж залізничного шляху відділи. Цивільний пересівся до мого переділу й познакомився з моїм адютантом пор. Шебецом і чет. Трачем, і ми стали підїздити обережно в непевну порожнечу.

Без перешкод дібралися ми до залізничного двірця Глубока. Не стрінули, ні ворогів, ні своїх та порішили задержатися в Глубокій, бо дальша їзда була безцільна. Слідуєчим по Глубокій перестанком був залізничний двірць Хирів, що після одержаних вісток находився в руках ворога.

Ми повисідали в Глубокій і запалили світла. Нічна темрява подалася з залізничних будівель на вільний простір і на двірць стало привітніше. Приманений світ-

лом явився вкортці якийсь український старшина й став з'ясовувати нам положення, що 26. XI. 8 год. вечером представлялося слідуючо:

В цілковитому майже розладі стояла наша піхота в Сусідовичах а гармати в Чаплях. При відступі стратили наші відділи чуття з ворогом, що ані надто сильно патискав, ані по відступі їх не переслідував. Користаючи з обставини, що старшина мав верхівця, казав я йому вернути до відділів і повідомити їх, що я відбираю команду, а першим моїм приказом було: Зібратися в Фельштині. О 11 годині по полудні чекали всі зібрані. Тоді приказав я виставити по сильній заставі на гостинці до Хирова, на залізничному шляху і в долині. По такій забезпеченні заочували прочі відділи в Фельштині, однак з огляду на близькість ворога та непевність положення, стояли в боевому поготівлі. В передвидженню ворожого наступу видав я вказівки, щоби держати й боронити західної сторони Фельштина, а сам відіхав на пічліг на двірець Надьби.

Ранком слідуючого дня перевірів я особисто стан, який по докладному обчисленню представлявся так: 15 старшин, 154 стрільців, разом 140 багнетів, а при двох гарматах: 3 старшин і 46 гарматчиків.

День зглядно ніч з 27. XI. була дуже непевна. Коли б Поляки були спробували тоді вдарити рівночасно з північної, або південної сторони Стрвяжа й повели наступ у напрямі Самбора, не стрінулись би з жадним опором і Самбір заняли би були ще тої ночі. Та Поляки не знали очевидно дійсного положення. Ніч минула спокійно. Положення на відтинку й нове розміщення сил зголосив я телефонічно полк. Коссакові в Стрю.

27. надоліста 1918. прибули з Самбора на скріплення дві сотні в силі 200 людей, через що мій стан зріс при двох гарматах до 340 багнетів. Цілий той день посвятив я на це, щоби розглянутися, упорядкувати тактичну зв'язь та розвідати дещо про ворожі сили. Розвідчі стежі допели мені, що коло Хирівської Посади сліди малі ворожі гуртки, мабуть застави. З цього слідувало, що ворог залявши Хирів, далі не посувався. Я вислав до Березова чету в силі 50 багнетів, а це для охорони лівого крила, при рівночасному замкненню дороги на Старій Самбір. Так само забезпечено простір аж до фельштинської Посади. Праве крило не було наразі zagrożене. Постоем для себе вибрав я Глубоку.

Я побоювався лише ворожого броневика й не чекаючи його появи, став робити старання, щоби перетяти йому на всякий случай дорогу й не допустити близько наших становищ. В тій цілі казав я зірвати у висоті Грабовець кілька мін, а для охорони уставлено на південь від Фельштина біля залізничного верхнього переїзду, гармату, що опановувала цілий залізничний шлях.

Знов минув спокійно день. Броневики не показувалися. Аж десь над вечір повстав нагло переполох. Не було чути жадних стрілів та мимо цього на дворець Глубока, де я стояв з потягом, стала напливати наша піхота. Втікачі запевнювали, що ворог заняв Фельштин і посувається далі здовж залізничного шляху. Я зібрав старшин і пустився з ними аж до верхнього переїзду, щоби пересвідчитися особисто, кільки в цих вістках правди. Та тимчасом минали нас із тривожним поспіхом розпорошені гурти піхоти, хоч я ніяких стрілів не чув ані нічого не бачив. Ні сліду якоїсь перепалки, а стрільці дерли нестримно в зад. Я був близький розпукати й безрадний надумувався хвилю, що робити й від чого зачати. До мене прилучилися деякі нові старшини й я приказав кільком із них, щоби держали з відважнішими стрільцями дворець Глубоку, доки мені не пощаститься відіслати переполошників і потягу.

Вхопили старшини за кріс і зібравши біля сотки стрільців, обсадили дворець та поземелля на право й ліво. Їм дав я приказ держатися на дворці з години, щоби опісля

могли відступати в цей спосіб, що головна сила посуватиметься здовж дороги, а менша частина здовж залізничного шляху до двірця Надьби, де мала обсадити західний край села Надьби. Так удалося мені заловинити потяг переполошниками й відіхати разом із ними до Надьби. Тут покликав я до себе зараз команданта двох сотень, які наспіли на скріплення з Самбора й спитав його, з яких людей ці відділи утворено. Його відповідь розяснила кінці цілу загадку з безпідставним переполохом нашого війська. На обі самбірські сотні зложилися переловлені збігці. Отже не ворог, не стрілянина спонукала їх до утечі, а туга за теплим легоньськом дома на печі, туга за спочинком у маминій хаті.

Сейчас казав я зібрати цих відважних самбірських »борців« і з хвилею, як наспіла обсада з Глубокої, обсадив я скупими силами західний край Надьби.

Прикру й безсонну ніч перебув я тоді в цьому селі. Вичікування ворожого наступу й свідомість, що власні частини схвилювані темними дезертирами при першій стрічі пішли б у розтіч, не давали мені замкнути ні на хвилю ока. Це й була друга непевна хвиля на цьому відтинку. Як що Поляки були би використали положення й виявили хоч трохи заціпення духа, то Самбір були би здобули не боем а простим походом. Та ворог знов не знав мабуть нашого слабого становища й на наше щастя з наступом не спішився.

Досвітком 28. XI. вислав я здовж дороги й залізничного шляху розвідчі стежі в напрямі Хирова, а в малому віддаленні від стеж підсувався я зі 150 багнетами й 2ма гарматами. Обі »скріпляючі« сотні відіслав я разом із командантом піхотою назад до Самбора, зголосивши полк. Коссакові, яку поміч дали мені ці відділи, ще заким побачили ворога. Поволі й без перешкод посунувся я аж до Фельштина, де задержав головну силу, висилаючи під Хирів стежі. Вкортці вже наспіли вісти, що ворог усе таки стоїть у Хирівській Посаді. Я підвів головну силу до Городовиць і обсадив західний край села. Гармати приказав я уставити коло двора Сулковських, а на постій для себе вибрав дворець Глубоку.

Дальші дні минули зовсім спокійно. Польські стежі підкрадалися вправді аж під Городовиці, але все мусіли вертати без успіху. Зі Самбора надіслано мені підмогу, 100 багнетів і 2 гармати. Загін у силі 50 багнетів вислав я зараз до Березова й забезпечив праве крило, уставивши приблизно чету біля Гаївки, недалеко двора Сулковських. Усі мої сили склалися тепер із 250 багнетів, чотирох скорострілів та чотирох гармат. Із цього зложив я три сотні, з яких одна повинна службу безпеки, друга стояла в постійному поготівлі, а третя відпочивала. З скорострілів уставив я в цей спосіб, що воїни могли кожний ворожій наступ узяти в перехрестний вогонь, причому один скоростріл стояв у запасі. Сотні в службі постійно чергувалися, кожна що третій день спочивала й підчас цього відбувала тригодинні вправи, в цілі заведення палєжної кріпости.

Ворожу перевагу доводилося однак відчувати найбільше на згадку про броневик, який міг появитися зі сторони ворога й посіяти переполох у відділах. Треба було отже щось протиділати й зі своєї сторони. Тут став мені дуже в пригоді начальник огрівальні. Б., який уже 27. XI. поробив старання, щоби зібрати потрібний матеріал і збудувати броневик. День і ніч певгавала робота й уже 29. XI. стояв до моєї розпорядимости паровіз із двома тяговыми. Цей імпровізований броневик віддав мені неоцінені прислуги. Віп був узброєний полевою гарматою та двома скорострілами, а на обсаду зложилися охотники. Тепер попехав я маневрування паровозом аж до Городовиць, щоби ним уводити Поляків у блуд, та держати їх у переконанню, наче б у мене був броневик.

30. XI. повели Поляки наступ здовж зал. шляху й долини Стрвяжу. По розгрі було слідно, що Поляки ки-

відділ заявив Хирів, а ворог відступив залізницею на захід, а частинно на північ у напрямі Черемшля. Вквортці передав їздець із Нового Міста вістку, що й ця місцевість уже в наших руках, а зараз по цьому вернула середуща батава назад на своє вихідне становище з цієї причини, що ворог ударив на її ліве крило. Як пізніше стверджено, були це відступаючі з Хирова на північ ворожі недобитки. Повідомивши цей відділ, що Хирів і Нове Місто вже в наших руках, дав я йому приказ посуватися негайно здовж дороги й залізничного шляху на Доброміль.

ВОЛИНЬ ПІД ВІЙСЬКОВИМ ЗАРЯДОМ ГАЛИЧАН 1919. р.

(Продовження.)

Нескоро посхоплювалися ми другого дня зі сну. Морозний ранок розвіяв давно вже темряву, а гарний, погодинний день наповняв нас новими надіями.

Коло сотень кміло життя. Четові провірювали засоби пабоїв та довідувалися про стан хорих, що в таких случаях зростають до неймовірного числа. Прибула вже також сотня з Радехова під проводом пор. Кліма Шостака, який зараз таки на вступі привітав мене домаганням, щоб обути та одягнути людей, бо все на них понижене. Золочівські засоби одягів не були надто великі. Там обганялося останками й золочівська залога не була ліпше одягнена від радехівської. Це гарнішим гостинцем була для мене заява сотенного команданта, що його сотня складається зі самих тільки повобранців без найменшого військового вишколення й що — крім кількох підстаршин — ніхто ще не «нюхав пороху». А перед нами не правильна навіть війна лише витончена партизантка, і коли б дійшло до перестрілки, то кінець легко можна було передвидіти. Рішучі домагання пор. Шостака спонукали мене до таких же рішучих відповідей і вияснень, і він мусів рад-не-рад прилучитися до наших приготувань та зайнятися такою сотнею, яку привів.

Вквортці зголосили сотенні, що все готове, а на відповідь одержали лиш: остатися в приміщеннях і чекати дальших приказів.

По розмові з Боровим не давала мені вснути думка, в який спосіб добути з Радивилова вісток, які висвітлювали б оконечно й основно цілу подію, бо лише тоді далось би ствердити, чи це робота невідвічальних людей, яких легко усунути, чи це може діло народа, міщан або селян, яких ворожа постава означала би: поду втяти й завертати, або взявши на свою відвічальність всі блага, які приносять зі собою горожанська війна — перейти до виміни кулі і чекати побіди... Не багато часу оставало до надуми, зближалася обідня пора й треба було на щось рішитися. Висилку перебраних розвідників погнав я з місця, бо знав уже заздалегідь, що вони принесуть, а не хотілось мені побільшувати й так хаотичних вісток, що їх наслухався вчора. Лишався одинокий лише спосіб: вислати двох старшин, які перевірили б все на місці, розпитали б і в цей спосіб могли б разом із власними поміченнями дійти до ядра радивилівського непорозуміння.

Зволікати довше було вже годі, хоч трудно було й збагнути, чи проволока виїшла би нам на нікому, чи на користь, бо жадного подучення з Радивиловом не було.

По спіданню явився я знов у повітовій команді й попросив о приділення одного з поважніших старшин.

— Перепрошую, а кілька всіх старшин маєте? — спитав мене сотник, — у мене всі мають приділення. Злишніх старшин не маю, а впрочому ждайте собі доповнення з Золочева! —

Ще тої самої ночі донесено мені в звіті, що Доброміль обсаджений висланим відділом.

Та не обійшлося й без жертв, старшина й двох стрільців паложило головами. 8 було ранених. Більше втрат не було. Броневикові дав я приказ підїхати аж до Устрик і висадити там залізничний міст. Цього довершено також іще тої самої ночі. Наше положення змінилось через заняття нових точок у нашу користь і я свій постій переніс слідувочого дня ранком до Хирова.

(Кінець буде.)

П. В.

Таку балачку звуть — не знаю чому — австрійським говоренням, а воно знов полягало в цьому, що який би це не був комендант, він все позбувається нерадо чогось у користь другої частини й переговори звичайно до нічого не доводять, о скільки зверхна команда не поспішить у поміч із відповідним приказом. Та звертатися з цим до ОВК. вважав я злишнім, бо це була дрібничка й тому я пояснив сот. Подольові¹⁾, що коли я здержався з наступом, то мушу в якійсь спосіб виплисти на чисту воду, щоб не виждати в Бродах чудотворної розв'язки. Тому я рішився їхати до Радивилівців особисто й до товариства треба було мені ще когось, бо своїх старшин мушу лишити при людях.

— Коли й цього мені відмовите, пане сотнику, — закінчив я, — то я замість удаватися до Золочева о доповнення, попробую наступати, а за некорисний вислід відвічатимемо оба! —

Наслідок був чудесний, гарніший навіть, як я сподївався, але сотник іще таки пробував ставити неспіло уваги, що воно якось так пускатися між ворохобників досить непевно й що часом можна й повернути:

— Ви ще попробуйте з розвідниками, в цьому я вам вже поможу! — кінчив переконуючо повітовий командант.

— Ні, я краще наступатиму, — заявив я й встав, збираючись наче до виходу.

— Ай та бо ви не горячітєся, — став мене вспокоювати сотник, — розважте лише, що вам можуть навіть не дати змоги виговоритися. Вони ж застерегли собі вразно, що Галичан у себе й бачити не хочуть. А впрочому це невідвічальні бунтівники й перший стрічний скрутить вам голову як воробцеві! —

Я вже держався клямки, наче б хотів виходити, та сотник взяв мене за руку й знов попросив сидати:

— Тільки холодно й розважно, пане товаришу, от розкажіть, як ви собі уявляєте цю подорож у двійку до Радивилова. Ще й скоростріл може візьмете? — підкешкував Подольок.

— Цілком просто, пане сотнику! — відповів я. — Скоростріла не візьмемо, а противно оставимо навіть револьвери й багнети у Вас на переховання, я зложу навіть певзначну готівку гроша та папері, які мені старанно переховаете, а самі підемо, чи поїдемо, як парламентарі, на що ви виставите посвідки. Коли це вдасться, то покажемо ще одні повновласти, які ви також виставите, а якими нас уважатиметься прояснити непорозуміння й дійти до винувників по цій і тій стороні. При цьому я виступатиму як відпоручник О. В. К., а ваш старшина як відпоручник сусідуючої з Радивиловом пов. Команди. Коли б іще й це

¹⁾ В попередніх числах: 14. й 15. подано через помилку сот. Подольчук.

мало вдатися... Тут мусів я перервати, бо пан сотник дістав легонький палет веселости, усміхався й притакував головою й чомусь дуже дивувався:

— Проню, прошу, кінчіть, — закликав він, як лиш я спинив на ньому свій погляд — коли б це вдалося —

— тоді я приступлю до переговорів, як найлучше це все поладнати. А опісля не остаєсь уже нічого иншого, як лиш означити реченець, коли мої частини мали би відійти на місце призначення! —

Сотник вислухав, подумав і зачав у свою чергу:

— Маєте буїну уяву. Півкурія й десятих старшин за мало, то йдете в двійку й усе має йти гладко. Ну — ну, щасть Боже! Я представлю вам старшин, хто схоче хай із вами йде, я нікого силувати не буду! —

— Вкінці! — мало не вигукнув я в відповідь, — але це вже пізно й я мушу негайно в дорогу! —

— Поїдете вже лишне по обіді, Радивилів за цей час не западеться — намовляв повітовий командант.

— Ні, п. сот., пообідаємо вже в Радивиліві! Проню лишне виставити повновласти й прислати обіцяних старшин — відповів я.

— Коли вам так спійно то прошу, а що до Радивилівського обіду, так можу вам побажати смачного, — розбалакався Подолюк, — о скільки знаю від Наливайка — перцю вони не жалують! —

Перший явився на зазив поручник Возняк і ненадумуючися довго, згодився їхати зійною верхом до Радивилова. Перестороги сотника не помогли нічого. Ми перекусили й пішли по коні. Мої відділи й ціла брідська задога мала держати строге поготівля й якщо ми б до вечера не повернули, то мали наступати на Радивилів. Із собою взяли ми лишне конюха, що би — після потреби — держав коні. Від команданта міста, поручника Олексинина, забрали ми потрібні посвідки, я зложив дещо на переховання в сот. Подолюка й перед полуднем почували ми на «той бік» до «побідників».

Чистий зимовий воздух проняв верхівців наскрізь, що нестримно гналися вперед, а нам перед очима мерехтіли морозні іскри. Під копитами скрипів сніг, як влізливі сверчки. За містом став нас підймати холодний вітер. Коням попущено уздечки й ми пігнали чвалом аж до ліса. Тут звільнили ми чвал і стали обдумувати, як нам заховуватися. Це не було легко, ми не знали навіть, до кого ми саме їдемо, та де перш усього належить нам звернутися. Порішили тому наперед розглянутися, а далі вже само покажеться, що й як.

Так виїхали ми з ліса. Коні рванулися в повний чвал, та ми їх здержали. На гостинці показалися вкоротці граничні стовпи й придоріжна будка, біля якої стояв граничник у старій російській «формі». Нас він не здержував, та в переїзді не могли ми не замітити його злобної усмішки. Вже й він мабуть знав, як то Галпчан радо в Радивиліві витають.

Ліворуч замаячили далеко на снігах три невизначні точки й по хвилі замітили ми там трьох їздців. Пор. Возняк, кіннотчик, звернув увагу, що вони мають плоскі сідла й їдуть стоячи в стременах, на козацький лад. Побачивши нас їдці нагло спинились і звернені в нашу сторону щось довго радили. Ми здержали також дещо з цих очей, їхали ми крок за кроком далі, аж лишили їх сторони знаку. Не було сумніву вже тепер, що це радивилівська стежа, тільки не знали ми ще, чи це військові кіннотчики, чи може на чатах дядьки. Не спускаючи з них очей, їхали ми крок за кроком далі, аж лишили їх далеко позад себе. Перед нами розкинувся Радивилів... і ми спустили мимохіть руки в діл. Та замість сподіваної потіхи нашла рука голий ремінь. Зброю оставили ми дома, а жовірі без неї, як мале дитя без мати. Їдці звернули за нами й закручуючи пагло в ліво, зникли за снігами в доли. прямуючи мабуть коротшою дорогою до Радивилова. Це було нам по частині й на руку, бо тоді

не ми мусимо думати, куди звернутися, а нас стрінуть і може переппиять на дорозі.

Ми звернули гостинцем між хати й глянули перед себе на шлях... А що, коли нас візьмуть за галицьку стежу й привитають ізза будників оловом!... Мов по колючих цвяхах посувалися ми крок за кроком, здержуючи коний, що мимо півтора милевої дороги, кусали невдоволено зубила. Відголос близької битви, або й звернені на нас стріли не були би гірші від цієї довгої невпевненості... »Радивилів«!... виговорювалось у Бродях із страхом, склепи були позамикані, гостинниці вечером мали бути пусті. Все стояло в ожиданню якоїсь небезпек. Невдипця отже, що це упередження переслідувало й нас. Стрічні оглядали нас мовчки й якось непривітно, військових не було. Ми їхали в глуп і нікого не розпитували, та й нас ніхто по дорозі не здержував.

На роздоріжжю ми стали. Якійсь дядько кинув на нас чемний запит не задержуючись кілька слів, із яких ми розібрали лишне стільки, що на залізничному двірці є якісь військові з командантом. Ми звернули в право й пустилися сміливе до двірця. Переїздити довелося нам попри базар, де суетилася між різнородним крамом товпа. Гуртками й одинцем вистойкували там і сям також військові, в кучмах та з »башликами« поверх сірих плащів. На нас не звертали одначе найменшої уваги. Я хотів перекинутися з кимсь хоч словом і тому, щоби чим будь зачати, спитав якогось козака, куди дорога на »вокзал«. Запитаний глянув обоятно на мене й замахнувши правою рукою широкій у півколесо круг, вигукнув діловито: »Пряма!« Так ми й поїхали, нікого вже про нічо не питаючи, аж на дворень, де сподівалися застати частини волинського полка з командою.

Перед самим двірцем військових було багато та всі стояли без діла, вичікуючи на новинки. Ми спитали за їхньою командою й нас справили до стоячого оподалік складу, де командант полка видавав на відділи харчі. Нам не були ще відомі вповні демократичні основи української армії, але навіть і при найдемократичнішому устрою годі було б вимагати, щоби командантові полка лишалось часу — побіч інших важніщих занять — розділювати власноручно харчі. Думаючи, що нас не зрозуміли й помішали полковника з харчевим, або паборовим старшиною, повторив я свій запит а одержавши й вдруге цю саму відповідь, підїхав до харчевого складу.

На нас вкінці звернули увагу. Я зашпав козака, чи не зголосив би він мене командантові полка.

— А вам зачим? — кинув він через плече, не рухаючися з місця. Я звернувся до иншого й одержав у відповідь:

— А ви хто такий будете? — Не звертаючи уваги на їх цікавість, зачїнив я третього козака.

— А вам таки до самого отамана полка? — спитав цей не повертаючись до мене.

— Еге ж, — відповів так само протяжно й я.

— Він тут сам і є! — заспокоїв мене козак, паце б я сумнівався в цьому, що отаман полка є присутний.

Мене розсмішила така поведінка козаків, я передав конюхові верхівця й пустився сам до складу. Та перед входом розступився гурт і напроти мене виїшов мущина в оббіленому порохами й мукою однострою. Обтрясши руки з »харчів«, привитався він зі мною й запитав, чого мені треба. Вмить окружили нас козаки. Стоячі на остронь стали на силу протискатися блище отамана. Всі влізли очі в мене, вичікуючи відповіді.

Я стояв хвилю перед отаманом полка в надії, що він відправить своїх козаків і я зможу відповісти йому, зачим я приїхав. Присутність стрільців була при цьому злишня й я взагалі не думав зачїнати балачки, доки отаман не буде сам. Та він на своїй виборній посаді не смів очевидю сказати цього козакам. Боявся певно докору, що це старорежимна забаганка, або буржуазний

пересуд. Така незручна мовчанка стала вкінці бептежити їх і мене й тому я перервав її питанням:

— Ви отаман полка? —

— Так, — відповів він з полешкою, — я родом з Бродів, Павлюк, може чули... також Галичанин, артилерійський підноручник російської служби. А ви певно в справі Борового? —

— Та по часті і в його справі, — відказав я на силу й показав очима на гурт. Отаман замислювався, але козаків не відправив. На згадку про Борового загуділо в гурті, як в улию. Отаман стояв «смирено» й спокійно слухав, як рядовики перемалювалися в кріпких словах на адресу Борового. Чекав терпеливо аж якийсь галасливий «леворуціонер» викричав всі свої бої на Борового й Галичан, а то й сам докидав іще де що та притакував. Сам отаман маломовний і непорадний зраджував однак такого добрягу, що жадна здаєсь укрита злоба не була йому доступна.

От тобі й українська демократична армія! подумав я собі. Отамана полка було мені дуже жалко, та на думку влетіла мені влучна приповідка:

Військові пороку не винаходять, лише його уживають...

Балачка затягалася, гурток оживлявся й прибірав усі признаки бурливого большевицького «мітюжка» та я і з цього вже був вдоволений. Мене про ніщо не питали, вдоволяючися мабуть тим, що я їх слухаю, а я думав знов, яким способом позбутись козаків.

У викриках почув я кілька разів ім'я «Мельник». Про нього згадували з пошаною не лише рядовики, але й сам пан отаман. Я звернувся зараз до отамана й став його дуже перепрошувати, що перешкодив йому в ділі й просив, щоби нами цілком не вважався. Заким він буде вільний, ми поговоримо ще з Мельником.

— А хіба ви його знаєте? — здивувався отаман.

— Я багато мав знайомих, що так звалися, — відповів я. Отаман хотів іще щось сказати та гурт прийняв наш замір із одобренням.

— От і добре, йдіть до Мельника! —

Я бачив, що супроти цього не поважиться вже отаман виявляти свої думки. Ми поздоровили себе й отаман вернувся ділити крупни, а я з пор. Возняком пішов шукати за Мельником. (Продовження буде.)

Робітнича сотня ч. 16. під укр. пам'ятником у Нім. Яблонному.

З ЖИТТЯ ПОЗА ТАБОРОМ.

Нім. Яблонне.

По від'їзді укр. бригади до Йозефова, остала в Німецькому Яблонному укр. робітнича сотня ч. 16., при якій основано дня 21. лютого 1922. р. Культурно-просвітний Кругок, що під проводом голови чет. Д. Охримовича веде між тамошнім стрілецьким освітню й культурну працю.

До сьогодні улаштовано заходом того кругка три сценічні вистави й уряджено кілька вечірків із забавами та танцями.

В маю с. р. заложено при сотні мужеський хор, який під проводом діригента п. Дуба розвивається дуже гарно та виказує немалі успіхи. На концерті, що його улаштовано дня 1. липня 1922. р. в честь Тараса Шевченка, відспівав удатно кілька народніх пісень. Спів подобався всім, а особливо чеським гостям, що явилися на концерт. Між іншими чеський надп. Беранек, заступник стац.

команданта п. п. Форманек, урядник чл. міністерства закордонних справ, захопилися українською піснею.

Крім хору й аматорського гуртка існує при сотні читальня й крамниця. Книжки до читальні побирає сотня від К. П. К. в Йозефові, а часописи передплачує з власних фондів, що їх покриває крамниця, якої майно вишпільно в дні 1. липня 1922. р. 3611'78 Кч.

Сотня не забуває теж і на свої обов'язки національного податку. До сьогодні жертвувала в добровільних датках:

1. На пам'ятник у Нім. Яблонному . 347'80 Кч.
2. „ „ „ Пішбамі . . . 50'— „
3. Голодуючим на Україні . . . 850'— „
4. На Укр. інвалідів . . . 183'— „

Разом . . 1385'80 Кч.

Та крім гарних і радісних хвиль пережила сотня її сумний час, а саме коли довідалась про самовбивство віст. Михайла Сметани.

Покійний був родом із Болотної, перемішлянського повіту. За світової війни, перед переворотом, був на італійському фронті, звідки й понав — при розпаді Австрії — до італійської неволі. В 1920. р. повернувся разом із рештою поворотців Українців до Ліберця між сотки інших братів-скитальців. Пізніше опинився в яблонецькій сотні.

Був щирою й працьовитою людиною, та довголітня війна й життя по таборах, відбилось на його нервовому устрою так сильно, що в останньому часі тяжке наше скитання довело його до розпучки й він покінчив само-вбивством.

З КЛІЩІВ СМЕРТИ.

Роман Колтунок.

Село Сидорів розположене над рікою Збруч, уже другий день гостило в себе рідких гостей. Хоч по причині світової заверухи було дуже вбоге, приймаєло їх як рідних, чим могло та як уміло.

Бо ж і гості це були; дорогі та рідні, як ніколи. Сини тої самої землі, що станули з оружжам у руках в обороні своєї батьківщини, своїх прав та свого найбільшого щастя — волі. Биті лихою долею були пришеволені її покидати перед фізичною перевагою наїзника. Тому й населення їх так цінило, бо розуміло, що люди ці несуть на жертвенник вітчизни своє найбільше добро, яке мають — життя, що в обороні їх самих на перший боєвий поклик покинули все, що мали та стапули в ряди. Вони це добре розуміли й на саму згадку, що може дуже скоро нашіти тої час, коли й їх будуть мусіти покидати, залишаючи їх безборонними. На лиці кожного з них малювався сум та страх перед самоволею безпощадного ворога.

А було це в перших днях червня 1919. р. В проміпнях сонця хвилювали широкі подільські лани, немов купались в них. День був погідний та спокійний. На небі ні хмаринки. Здавалося ціла земля прикрилась великанською голубою півкулею. Щебет пташин наводив на душу якийсь дивний спокій та рівночасно й сум... Кожен відчував інстинктивно, що сталося щось страшного, що щось урвалося, стало страченим як не назавсідни то на довгий час.

Із заходу чути було гуркіт громів, і — здавалось тяжкі чорні хмари висувались ізза овида. Та не громи це гуділи, не хмари закривали блакит неба. — Це ворожі гармати несли смерть і знищення безборонному населенню, не клуби диму горючих сіл підносилися в гору та взивали о помсту.

А коли ніч сповила землю, червені заграви не зникли до ранку. Далекий зойк людий, що допосівся з цих сторін, вривався страшною раною в серце та втискався до найдаальших клітин мозку й нервів.

До цього ще ці, яким із життям удалося втечи від ворога, приносили такі страшні вістки, що від них найбільше загартовані в боях жовіри здригалися. Вірити не хотілося, що люди в двадцятому столітті дійшли до такого урвня здичіння й звірскости. Але чи можна це хоч би й звірскістю назвати? Ні! Ніколи. Та ж навіть і звірша не тільки не вбє, але навіть не вкусить своєї, ні чужої дитини. А люди ці...?! Вони ж чванялися перед цілим світом своєю «лицарскістю», вони мають за покровительку одну з найкультурніших держав світа! Це ті, які тількино одержали свободу ціною чужої крові та чужих жертв! Це ті, які ще вчора були рабами, а

Дня 6. VI. 1922. р. перед заходом сонця кинувся під колеса поспішного поїзду на шляху між Лемберком а Ліберцем.

В оставленому листі, в якому працається з Україною, найвищим Вождом У. Г. Військ, старшинами й стрілецтвом, пише, що вмирає з любови й туги до України.

— Не повинен я згинуту тут у той спосіб. Я розумію своє завдання, як член нації й армії, знаю, що своїм ноступком не віддам довгу своїй Державі, знаю, що всі, з якими я тернів, осудять мій учинок, але годі, я не в силі довше терпіти, не годен дивитися на страдання синів України, не годен знести несправедливости й неправди... Працуйте всі, працуйте Україно! —

сьогодні коли стали свободними, поповолюють уже других! Це ті, — для котрих — понад власне добро — не ма пічого святого! Це ті, які хочуть нести культуру на схід, а не бачать того, що в своїй власній гразючі топляться! Це ті, що їх нахабність та захланність не знає приміру в світі, а хитрість і підступство немає кінця.

Рівночасно з тим будився внутрі якийсь гнів, ненависть та жажда помсти. Кожен немов протирав очі з просоння та ставав свідомим цього всього, що сталося, а що направити було дуже тяжко. І свідомість ця стала кожного в залізну волю, завзятість, гарт та рішучість. Одніці ставали велитнями, загаль переможною силою.

Саме в тому часі находилася Українська Г. А. разом із своїм правительством на маленькому клаптику рідної землі між Дністром і Збручом, без жадної помочі, відтята від світа та окружена з усіх сторін ворогами. За Дністром трусливий Румун лиш викидав догідної хвилі, щоби без найменших страт кинутися на виснажену безборонну добичу. Зі заходу та півночі піяніючий своїми побідами зближався що-раз-то ближче нахабний Лях. А зі сходу реформатори устрою людського життя, проповідники «червоного раю», що прикриті маскою найскрайніших кліщів виконували свої імперіалістичні стремління, з гаслом «воля для всіх» несли на вістрях своїх багнетів таке поневолення — якого ще непам'ятає людство.

Вже другий день усі частини остають на своїх місцях, викидаючи з нетерпеливістю дальших приказів. Що далі?! Куди?!...

Чи прийдеться нам кидати рідні сторони й піти за Збруч, щоби там знов піти з другим ворогом у танець смерті?! Чи є в них іще стільки сил?! А коли й тамтого ворога сила нас перемаже — так куди нам тоді подітися?! Невже прийдеться нам усім наложити головами?! Коли так — то за що лиха доля так немилосердно над нами знущається?! Чи може цього вимагає історична «Неме-зіс»?... Ні на хвилину не переставали такі думки мучити кожного.

На самому правому крилі У. Г. А. була розташована група от. Ляєра, що опиралася знов своїм правим крилом о річку Збруч. Після кількандневних нагальних походів згід Підволочиск, де вона занимала фронт проти большевиків, опинилася на вказаних становищах. Стрільці виснажені боями та походами були дуже перетомлені, й тому докопче треба було їм дати хоч трохи часу на відпочинок. Поляки були ще досить далеко та й не проявляли наміру наступати. Лучбу з нами держала група лише поодинокими кінними стежками, а забезпечила себе лиш сильними полевими заставами. Головна її сила була приміщена в селі Сидорові, Товстенському й Васильківцях.

Булава групи паходилася в Товстенському. Підчас відступу зпід Підволочиск, команданта групи от. Ляєра Поляки злапали й замордували. Подія ця потрясла цілою групою в самих основах, бо сейчас дався відчутти брак команданта. А відбулася вона ось як: Група, яка стояла від місяця марта над Збручем коло Підволочиск тримаючи фронт проти большевиків, опинилася дня 4. червня в положенні, якого другого не має місця в історії воєн. Цього то дня Поляки заняли Тернопіль та скоро посувалися далі на схід. Між Бірками Великими, а Підволочисками, на просторі двадцять кількох кілометрів знаходилася ціла Дієва Армія разом із цілим правительством, міністерствами та всім майном, погруженим у залізничних валках. Далі йти не було куди, бо з обох сторін замикали дорогу два відвічні непримиримі вороги. Не було й двох думок, що дальшу дорогу треба собі зробити пробоем і то сейчас, не зволікаючи ні хвилини, щоби можна було вратувати хоч дещо з майна, яке не попало ще в руки ворога. І тоді саме мав місце той факт, де один із старшин У. Н. Р. на приказ голов. от. С. Петлюри, з пістолем в руках ходив на станції Богданівка від одного поїзду міністерства до другого, від одного вагону до другого, та під загрозою втрати життя виганяв усіх мушкетерів ставати під кріс, щоби тим побільшити військові ряди. Наступ був приказаний на вечір 4. червня.

Група от. Ляєра, яка мала приказ від Н. К. Г. А. сейчас полишити фронт, та скорими походами здовж річки Збруч перейти в район цілої Галицької Армії, не оставила своїх братів самим собі в цьому тяжкому положенні. Хоч як ризиковним був цей крок, хоч земля горіла кожному під ногами, хоч якийсь забобонний страх проймав душу кожного на згадку можливості польського походу, — однак допомогти своїм братам при торованні собі дороги на схід, кожний уважав за свій святій обов'язок. Уночі дня 4. червня з малими втратами заняла група Фридрихівку й залізничну станцію Волочиска, розбиваючи большевиків на голову. Поїзд за поїздом переїздив залізничні міст на Збручі під охороною Галичан та вїздив на станцію Волочиска. А коли останній залізничний вагон опустився Галицьку землю, група сейчас почала відворот. Небо затягнулося чорними хмарами, немов одягнуло на себе жалібну кирю. Дрібненький дощик тихо зрошував землю — здавалося великі горячі сльози кануть долів із невидимих очей. Панувала така кромішня темнота, немов би сама мати-природа хотіла своїх безталанних діток сховати в ній перед очима ненаситного ворога.

Тихо — тихо, без слів, без пісні на устах йшла походом сотня за сотнею, курінь за курінем, батарея за батареєю. Здавалося, що з могил повставали полки князя Осмомисла та відбувають свою нічну мандрівку. Йти дорогою на Скалат було вже небезпечно.

Лиш Збруч із плескотом котів свої філі. Наче хотів сердитий заглушити кожний необережний шелест, що виривався з походу.

Там міг уже бути ворог, якого стрінути ми не хотіли. Треба було держатися майже самого берега Збруча до самого ранку, хоч тим продовжувалося дорожч.

Зоріло. Поволі будилася природа до життя. Густі мраки оповили сірим серпанком усе довкруги. На обрії з'явилася червона смужка, що ставала все більша й більша. Сходило сонце, веселе, тепле червене сонце, що своїм промінням хотіло пестити землю. Несміло, наче боязливо якоюсь продиралося крізь мрак. Здавалося, що хоче пересвідчитися, чи своєю ясністю не вкаже очам ворога відступаючих.

Ранком звернула ціла група з над берегів Збруча, щоби через: Турівку—Грималів—Товсте—Васильківці дістатися на приказані місця. Була година 9. перед полуднем, коли останні частини переходили через Грималів. Останнім остав от. Ляєр, що їхав автомобілем. Несподівався мабуть, що Поляки майже сидять нам на

пятах. Висів із авто та пішов до якогось свого знакового в Грималові, оставляючи авто на ринку. В тому часі Поляки були вже на окраїнах містечка та без найменших труднощій зловили його. Сейчас ограбивши його до останнього, відставили піхотою до Тернополя. По дорозі куля польського опришка в військовому однострою відібрала йому життя. Немов собаку законали його в рові при дорозі коло села Колодіївки. Тепер висока могила на цвинтарі в Скалаті буде вказувати будучим поколінням, чий кости там зложені та за що і в який спосіб утратив він життя.

Команду групи переправ сот. Кондрацький а його начальником штабу став сот. Артур Губер.

Далі відступати не було вже куди. На цьому малому просторі рідної землі, зібралася стільки війська, що прямо переїхати не було куди. В кожному селі, в кожній хаті, на кожному обійсті й зарінку не видно було нічого, лиш військо й військо. Тепер доперва побачив кожний своїми очима, яку силу представляє ця армія. Тепер доперва кожний паленів від сорому, що Ляхам дісталася так дешево майже ціла галицька земля. І стораз більшу відплату запрягав собі кожний у своєму нутрі, стораз більшу німсту й безощадність у той час, коли прийде бажана хвиля відплати.

Кожний зрозумів, став свідомим того, що для нас остав лише дві можливості. Або перейти Збруч — або зібрати всі сили і в останнє кинути на Ляхів у рішучий бій.

Переходити Збруч? Як?! Чи це можливе?! Ні! За ніщо в світі! Радше всім положити головами в нерівному бою, чим відступити неповчивши наїзника. Що сказали би будучі покоління, — що сказали би малі діти, коли прийдуть до свідомості й почують на собі ворожу пелюку. Чи не відцурались би нас?! Чи не прокляли би нас за це, що так соромно прогайнували слушний час?! Та козацькі кости в могилах по безкраїх степах України не мали б спокою.

Проминув день, а приказ повині не приходив. З великим тягарем на душі лягав кожний тої ночі на спочинок. І сон не брався й спокою не було. Перед очима все ставали марева мордованих жінок, дітей та старців із пімою просьбою в очах о ратуюнок. В ухах усе звенів зойк та стогін копаючих. Гадиною оповила серце журба та непевність за своїх найближчих. Може вже й на світі живими їх нема? Немов на яві представлялися пожежі цілих сіл і страшна жорстока смерть безборонних жертв киданих «попелетям культури» в огонь. Доперва на світанку цар забуття — сон брав у свої солодкі обійми омліле з утоми тіло.

А ранок знова нічого нового не приніс. Поляки заняли Копичинці й покинули непосувалися ще вперед. Здається теж відпочивали, або святкували свято перемоги. Ворога вони вже не боялися. Він був для них цілковито знищений фізично й морально. Це ж у їх очах була лиш сатага розбійник, яка ради наживи начала цілу ту війну. Бо «почівши рускі хлоп» нічого собі більше не бачає, як ляхського ярма. Це для нього було вершиком щастя. А зі знищенням остатків цих розбійників їм нема чого спшитися. Сили в них доволі багато — аж за багато, а часу теж много.

Ей Ляне! Коли б ти був глянув у саме нутро тих розбійників, то був би ти здається — зі страху опімів. Ти б не думав був, що виграна вже в твоїх руках. Однак ти в своїм засліпленні та зарозумілості перебрав мірку... Та великий час розрахунку грає!

На Збручі всі мости були понищені, бо тут теж намагався другий ворог неспішний від першого вдертися в цей безталанний край. Мости ці треба було на всякий випадок направити, як в найкоротшому часі. Треба було бути приготуванням на всяку евентуальність. Треба було брати

під розвагу й цю найгіршу можливість, що прийдеться нам відступати за Збруч.

З якимсь ледяним спокоєм направляли стрільці ці мости. Без нарікань, без розмови, наче машини працювали. Населення зі сльозами в очах приглядалося їх праці. Добре розуміло й відчувало їх...

Стрільці, що не були призначені до цієї роботи, працювали теж горячково. Інстинктивно відчували усі, що в дуже короткому часі треба буде бути приготованим до великих — діл. Кожного ранку ходили на вправи, а відтак чистили кріси, справляли свою одіж та перебірали набой. З так великою точністю й запопадливістю робили це все немов би для них понад це нічого більше не існувало в світі.

Коли ранком на вправах заклекотів скоростріл, то очі їх набирали дивного блиску, лиця мінилися — ставали немов загіпнотизовані. Коли б хто в тій хвилині був при-

казав їм іти на неминучу смерть, без вагання кожний із них був би пішов... Так проминув і цей день — довгий як жаден инший — та повний нетерпеливого вижидання. А було це 6. червня. Всі знали, що Н. К. Г. А. є в Борщеві, що ще ні одна фронтова частина не перейшла Збруча й це дозволяло ще надіятися на добрий вихід із цього тяжкого положення. Який він буде, ніхто не міг собі представити.

Старшини знали, що праця там іде горячково, що обдумується всякі можливості й неможливості, та тому були спокійні. Від стрільців не відходили ні на хвилину, представляли їм цілу грозу цього, що сталося — та які наслідки з того можуть бути. Стрільці мовчки все це слухали й відходили замкнувшись в собі. Мабуть роздумували над тим та признавали в нутрі, що дійсно воно все є правдою.

(Продовження буде.)

ЖИТОМІР—КОРОСТЕНЬ.

(Із воєнних записків.)

П. М.

По короткому бою з большевицькою піхотою та двома їхніми броневидами дня 17. VIII. 1919. р. в Мирополі, що лежить на залізничному шляху Шепетівка—Бердичів, заняв наш II. курінь 14. стрілецького полка містечко. III. курінь нашого полка, що йшов на південь від Мирополя з ціллю оточення большевиків, став переслідувати їх далі в сторону залізничної стації Печанівка, звідки їхні броневики, що — посуваючись поволі взад — відстрілювалися. Під вечір настала тишина. Вислані вперед власні розвідчі стежі зголосили, що ворог подався на містечко Чуднів, звідки мав уже приказ стягатися далі назад до Житомира. Броневики відіхали на Бердичів.

Ціла наша 7 (львівська) бригада мала приказ двинути на північний схід лісами через славне з впробу шкір містечко Романів, на Житомир. На ліво від нас не було вже галицьких частин. Там оперував корпус С. С.-ів, який хоч складався з самих майже Галичан — належав до Дієвої Армії. С. С.-и посувалися здовж залізничного шляху Шепетівка—Новгород Волинський—Коростень, а з ними разом йшли повстанці Соколовського.

На Спаса дійшов наш полк до Романова, де заночував, а на другий день вчасним ранком рушив у дальшу дорогу. На сьогодні приказано похід до села Денешів, 35 km, щоби чимскорше досягнути Житомира, що його — після висказів вільного населення — большевики спішно опорожнювали, вивожучи багато всякого добра. Заздалегідь приготовано підводи, на які стрілецьтво наложило свої наплечники, щоби улещити похід. День був дуже погідний. Холодний, східний вітрець відсвіжжував почервонілі лиця стрільців, які не вважаючи на велику спеку, йшли по тяжкій пісковатій дорозі біля своїх возів. Передом йшов 13-й полк нашої бригади. Вже в полудне досягнув він село Високу Піч, що було менше-більше в половині призначеної нам на цей день дороги. Там стрінувся він із польським повстанчим відділом, який числив около 250 людей та воював з большевиками. Командантом того відділу був польський старшина-легіонар, Галичанин. Не знаючи як буде відноситися польський відділ до нас Галичан, рішено справитися найперше з ним. Але Поляки вже на саму вістку про Галичан розбіглися по лісах. Пять старшин із командантом, 13 стрільців та дві жінчині, вдалося нам зловити. Цей відділ провадив підіздну борбу з большевиками по цілій Волинщині, а крім того ширив енергічну пропаганду між тамошнім населенням за польською державою.

Ще того самого дня досягнув 13-й полк із бригадною піхотою і місто Житомир, а ми село Денешів, звідки до Житомира було всього дванацять верстов.

На другий день перед полуднем прибула автами до Житомира команда II. У. Г. К. Місцеве населення привітало полк. Вольфа як команданта Гал. Війська, що ввійшло до Житомира й околиці, дякуючи йому за визволення міста й частини української території від большевиків.

Наш полк,¹⁾ а за ним батареї бригадної артилерії входив у місто парадним походом. Умаєні дубовим листям стрільці йшли вулицями приспівуючи: «Ой у лузі...» та «Не пора...» Вже на передмісті гурти цивільного населення вітали нас із квітами, щоби привітати освободителів. Старі й молоді, хлопці й дівчата, старці й діти — всі з усміхненими лицами приглядалися Галицькому Війську, що ступало помало, крок за кроком, вишеними вулицями. Дівчата підходили ближче до перехожих частин нашого війська та з великим захопленням, обкидали його китицями квітів. Прочі знов кричали з великої радости та одушевлення: «Слава, Слава!»

Перед губернiальним будинком стрінув нас командант корпусу з гуртом старшин та цивільного населення. Між військом настала тишина. — Лише голоси сотенних командантів, що приказували сотням віддати своєму полковникові почесність розносилися звучно поміж мурами міста. Сотні переходили острым кроком перед корпусним командантом і гляділи йому в очі погідним ясним зором на знак послуху й пошани. А далі тягнув полк на Київську вулицю, де курінями й сотнями розходився по приміщеннях. Було це 21. серпня 1919. р.

За нами... прибули до міста теж і інші бригади (3. й 4.). Вулиці оживились. Місто збудилося. — Всюди видно Галицьке Військо, а населення з привітним обличчям розпитувало про те, та инше.

Наш курінь обняв охорону міста зі східної та південно-східної сторони. Одній частині, що повнила службу на залізничному дворі вдалося знайти два скоростріли, — російський і німецький. Оба були легко прикидані недалеко двірця піском. Їх большевики мабуть умисно оста-

¹⁾ II. і III. курінь, бо I. курінь був висланий як самостійний з Ново-Константинова на Хмельник-Любар і аж 24. VIII. прилучився до полка.

впли, щоби пізніше ужити їх у можливому повстанні проти наших військ.

Одною з найбільше цікавих вісток, які приходилось нам почути поміж цивільним населенням, були оповідання про губерніяльну чрезвычайну комісію (Губ. Чека). Оповідали про неї пеймовірні річч. Я цікавий, як виглядає приміщення «Чека» порішив конечно оглянути його. Одного пополудня в товаристві курінного адютанта четаря Т. Д. й цивільних знайомих, які знали де містилася «Чека» й були нашими провідниками, удался ми на Іляріонівську вулицю. По дорозі розказували вони нам, що давніше «Чека» урядувала в домі барона Шадуара, а опісля перенеслася на вулицю Іляріонівську.

Перед невеличким партеровим домом, що стояв на самоті, окружений садом та поодинокими деревами, чекав більший гурт цивільних, що цікаві були оглянути помешкання большевицького суду.

Перед брамою була наша стійка, що мала приказ нікого до середини не пускати. Я удався до команданта варті, виедпав дозвіл відвідати «Чека», й протискаючись через гурт людей, знайшовся за хвилю з моїми знайомими в домі таємничої «Чека». Сам командант варті служив нам тут як провідник.

В середині було тихо, лише стукіт столярів, що збивали в одній кімнаті труни, долітав глухо до наших вух. Великі розлогі дерева заслонювали сонце, й на маленькому подвіррі було темно, мов у густому лісі. При вході на подвіррі впадала в очі шибениця. Був це металічний дво-метровий друк на кінці загнаний у гачок, прикріплений до конара дерева. На нас робило це дивне вражіння. Під шибеницею була витоптана в колесо земля, а це було знаком, що коло шибениці часто працювали. Зпоміж де-

рев виділи в садку рівні з землею могили, з яких викопано уже кілька трунів.

Із подвірря зайшли ми до столярів, що працювали над домовинами. В суміжній кімнаті на підлозі стояли дві домовини вже накриті. Чути було тяжкий воздух.

— Тут небішки — відізвася хтось із гурту.

Підходяжу до домовини, відкриваю віко, а там пагній, кремезний, недопізнаний змієний мунціпа. На мене вдарило тяжким сопухом. Я не міг довго приглядатися покіпшкови, накрив домовину й відступився.

— Прошу заглянути ще до пивниці, де розстрілювано — запрошує командант варті, й ми пішли до другого маленького будинку.

На горі в тому домі була тюрма, а в долині пивниця, де розстрілювано «винних». В середину — в саму пивницю зайти було неможливо — страшний сопух не позволяв туди свободно вступити. Я відчинив двері, засвітив сірник, щобилучше було видно. Склепіння в просторі 2½ м. довжини й такоїж ширини, та 3 м. висоти. На підлозі багато крові, що зліпилася мов дриглі. На ній бушувало стадо різнородних мух. Це впливало пригноблюючо й ми удался на гору до тюрми.

В сітках на підлозі валялася довга, одна чорна, друга чорносіра священнича ряса, а оподалік сиве волосся з голви й бороди, та більша скількість темно-зеленковатих фурашок.

Два батюшки були тут. Довге сиве волосся їх осталося, а самі де — не трудно догадатись...

Мої знакоми, зачали відгадувати по «фуранках», що всі вони студентські.

Тюремна кімната могла помістити біля сотки людей. В середині нечистота й бруд. За ліжка служили «мешканцям» дошки.

(Продовження буде.)

З ЖИТТЯ-БУТТЯ В ТАБОРІ В ЙОЗЕФОВІ.

Петро Вудз.

Рік 1922.

1. VI. Командантом 2. старшинської сотні пазначено сотника Олексу Яблонського, а командантом 4. сотні сот. Миколу Неделку.
2. VI. На загальне прохання членів підстаршинського гуртка, відчитав сот. Коршило Кунчак на їх еходинах вдруге відчит: „Підстаршина в національній армії.“ По відчиті вивязалася жива дискусія, яка дала наглядний доказ, що наші підстаршини на еміграції зрозуміли своє завдання й серіозно над собою працюють.
3. VI. На місце сот. Неделки, що відіхав до робітничого відділу, обняв команду 4. сотні сот. Геніг.
4. VI. Відбулося чергове засідання К. П. К.
4. VI. В місцевій церкві відбулося богослуження, підчас котрого грала таборова орхестра.
- В салі таборового театру відбулися вечерниці з танцями, що їх улаштував „підстаршинський гурток.“ Вечерниці, що почалися о 3. годині пополудні, а скінчилися о 11. годині вечером, винали гарно, а чистий дохід у квоті 1148 Кч. призначено для культурно-освітніх цілей гуртка.
5. VI. Відбулася перша нарада ініціаторів видання календара „Українського Скитальця“, згідно „Пропам'ятної Книги“ еміграції земель З. У. П. Р.
6. VI. З Праги приїхав радник Др. Вінклер, як делегат чеської міністерії освіти на семінарійну матуру в таборі. Пополудні почалися устні іспити зрілости на матуральному семінарійному курсі.
7. VI. В Німецькому Яблонькому кинувся під колеса поєнінного поїзда віст. Михайло Сметана, що приналежав до тамюшнього українського робітничого відділу.
8. VI. Закінчено іспити зрілости на матуральному курсі вчительської семінарії. До матури приступило 17 кандидатів і одна кандидатка екстерністка, із яких один здав іспит із відзначенням, 15 признано зрілими, один дістав поправку з одного предмету, а один перенав. Іспит зрілости зложили слідуєчі кандидати: Фока Бурдейний, Іван Балтовський, Ілько Ващилин, Іван Волосяний, Михайло Завальняк (з відзначенням), Юрко Зубяк,

Іван Ковальчук, Омелян Лазурко, Теодор Лось, Олександр Орлик, Гриць Павлюк, Гриць Салюк, Карло Федорович, Дмитро Хіцяк, Степан Цибульський, Ольга Наконечна.

9. VI. Началися іспити поодиноких років курсу вчительської семінарії.
- В підстаршинському гуртку відбулася гутірка, що її попередив відчит на тему „Відвага й мужність підстаршини.“
10. VI. В чел. старшинській „Бесіді“ відбулося чеське свято: „Slavnost mládeže“, в якому брав участь таборовий старшинський хор.
11. VI. Таборова орхестра, що грала в місті перед стаціною командою, мусіла з причини уливного дощу перервати концерт. Пополудні не грала теж у міському саді.
12. VI. В. К. Д. дала дозвіл на заключення супружжя дес. Стенанові Леськовому, дес. Грицеві Назареві й стр. Ваєнлеві Кікінчукові. Покінчено іспити кандидатів поодиноких років учитьельської семінарії. До іспитів допущено: а) з першого року: 15 кандидатів, з яких 4 здало, 3 одержало поправку з одного предмету, 1 перенав, а 7 відступило від іспиту. б) з другого року: 17 кандидатів, із яких 1 здав з відзначенням, 11 здало а 7 відступило від іспиту. в) із третього року: 8 кандидатів, із яких 3 здало, 2 одержало поправку з одного предмету, 2 перенало, а 1 відступив від іспиту. Іспити здали: 1. з I. року: Петро Конлик, Мйрон Янюк, Ваєль Хруцький і Михайло Яремчук; 2. з II. року: Микола Дубицький, Михайло Дирій, Олекса Личак, Матвій Макара, Михайло Маркус, Антін Мельник, Іван Паньків, Ваєль Стецки, Федь Сандульський, Федь Рожик, Яків Панченко і Василь Петруськ (з відзначенням); 3. з III. року: Карло Генцицький, Іван Фіблер і Кость Задорожний.
13. VI. В підстаршинському гуртку почалися періодичні виклади службового, військового правилника, що будуть відбуватися що середі. Викладатиме сот. Яблонський. Усі члени гуртка мусять являтися на викладах обовязково, а для нечленів вступ добровільний.

14. VI. Чел. команда табору назначила пор. Василя Білецького й Ярему Хоміцького, як членів дорадників при чел. харчевій комісії табору.
Вечером огорнуло всіх таборитів загальне невдоволення. В цілому таборі не було світла. З тої причини не відбулося в таборовому театрі представлення: „Воскресіння“, що було заповіджене на сьогоднішній день. Таборова публіка й чеські гості, що нетерпеливо чекали на справлення електричних проводів до 10. години вечером, розійшлися невдоволені, бо дефекту не можна було знайти. Невдоволені йшли до дому теж таборові артисти, а навіть невдоволені лягали спати таборові „жиди-крамарі“, що розпродавши всі свічки, жалували чому не придбали того краму більше.
15. VI. В Йозефові відбули Чехи торжество Божого Тіла, в якому брала участь таборова оркестра й стрілецький хор. Вечером відіграла театральна Секція в таборовому театрі драму „Воскресіння“. Чеські гості, що вчора „снесени“ відійшли до дому, не прийшли на виставу.

Дольницького містоголовою, чет. Івана Медведа писарем, пор. Петра Будза референтом, сот. Корнило Кунчанка членом. Відбулося чергове засідання Виділу К. П. К.

В Літомерицях похоронено стр. Михайла Макара, який був родом (1898) із Берегови пов. Новий Самбір. Покійний належав до укр. робітничого відділу в Літомерицях, де захорувавши на чахотку, вмер дня 15./6. с. р. в лічниці. В. П. П.!

19. VI. На черговому засіданні Комісії видання „Пропамятної Книжки“ приступлено до конкретної праці.
20. VI. Відіхав до Праги на всеукраїнський студентський конгрес пор. Олекса Довбенко, як делегат правничої секції в таборі. Началися руханкові виправи на дручку, що будуть відбуватися щодня рано о 7. годині під проводом чет. Онищука. Це приготування до спортивного свята.
22. VI. Відіграно в таборовому театрі драму: „Жидівка вихрестка“. Гра випала добре. Особливо чет. Миханцьо в ролі жида виказав повне зрозуміння свого завдання.

Другий гімназійно-реально-семінарський матуральний курс.

16. VI. В. К. Д. признала для найбільше потребуючих німечників табору, в першій мірі хорим на чахотку, одноразову беззворотну підмогу в квоті 1000 Кч.
Відбулися звичайні Загальні Збори вчительської Секції. До нового Виділу ввійшли: Пор. Петро Будза голова, чет. Дмитро Вахняк містоголова, підх. Василь Свистун писар, пор. Петро Вовк скарбник, чет. Василь Чорномаз бібліотекар, хор. Фока Бурдейний господар, н. Ліна Войтовичівна й чет. Микола Воробець виділові. До Контрольної Комісії ввійшли: чет. Іван Ліщицький як голова, пор. Іван Лисий і чет. Микола Дюк, як члени.
На сходинах підстаршинського гуртка виголосив ст. дес. Осип Трієка відчит: „Прохання й зажалення“.
Зі санаторії для хорих на легкі в Штернбергу приїхало до табору кількох виздоровців, що зовсім добре виглядають. Зате гірше виглядають таборові студенти, що починають уже зіжджатися з Праги на літні ферії. Вони дуже хвалять йозефівський воздух і купіль у річці, а навіть таборовий харч. У Літомерицях похоронено вїст. Костя Бабяка, що родився 1893. р. в Ронені пов. Сянік, а дня 14./6. с. р. відібрав собі життя вистрілом із крієнка в Літомерицях.
17. VI. На другій нараді гуртка ініціаторів видання „Пропамятної Книжки“ земель З. У. Н. Р. вибрано спеціальну Комісію, що має зайнятися вступними працями в тій справі. До Комісії вибрано: чет. Дра. Івана Мельницького головою, чет. Мірона

23. VI. Чет. Мірон Дольницький виголосив на еходинах підстаршинського гуртка відчит на тему: „Історія Східної Галичини“. Чел. командант заборонив таборитам поливати яринні грядки керпичною водою, бо через надмірне вибирання води, може її забракнути на конечні потреби. Таборити „пикробаються“ в голову. Вони ж, хоч і небагато засадили ярини, хотіли би споживати плоди своєї праці, а тут посуха сипшое розвій салати, капусти й н. Довезти воду з річки нема чим, а то й сама річка досить далеко. „Відному все вітер в очі“.
24. VI. Відбулися звичайні Загальні Збори К. П. К. До нового Виділу ввійшли: чет. Др. Іван Мельницький голова, чет. Мірон Дольницький містоголова, бул. ст. дес. Володимир Войчак писар, чет. А. Петрикевич скарбник, пор. Яроелав Пастеріак архівар, хор. Іван Рачинський бібліотекар, пор. Василь Перегівський господар, пор. Орест Онуляк завідуючий фінансовими інституціями, сот. Корнило Кунчанко й вахм. Кутовий виділові, пор. Іван Лисий, вахм. Корнило Коростіль заступники виділових. До контрольної Комісії вибрано: чет. Корнило Крушельницького як голову, а чет. Івана Рудого й містостарш. Гриця Трусевича як членів.
25. VI. „У. С. К. І.“ відіграв змагання копаного мяча в Сіхрові з тамошньою чеською „С. К.“
26. VI. Дружина таборового театру виїхала до Мильовіц, де вечером відіграла з великим успіхом драму: „Жидівка вихрестка“.

27. VI. Заслотнолося небо. Начав падати дощ. Таборові „п'янтатори“ ярини повеселішали, а аматори сонішних купелів „снутіли не на квінту“.
- Чет. Мірон Доліницький відіхав до Праги, щоби як місто-голова К. П. К., здати на всеукраїнському студентському конгресі справоздання з діяльності товариства за цілий час еміграції в Чехословаччині (Пімецьке Яблоше, Ліберець, Позефів), а тим самим представити „Україну в таборі“ під кожним взглядом.
- У Мільовіцях відіграла дружина таборового театру: „Наталку Полтавку“. Успіх обох штук, виставлених поза табором був великий. Тим робом не лише підбадьорено нашого

стрільця, занятого тяжкою працею при тамонному робітничому відділі, але й дано спромогу чисельно зібраним Чехам, а навіть і Французів, що явився на обох виставах, пізнати нашу штуку та народню пісню.

В. К. Д. дала дозвіл на заключення подружжя пор. Іванові Рудзінському й пущ. Михайлові Юрійчукові.

28. VI. Дружина таборового театру відіграла в Нардубицях: „Наталку Полтавку“.
29. VI. Відбулося перше засідання нового Відділу К. П. К.
30. VI. Настановлено повних командантів бараків.
- В місяці червні відіхало до робітничих відділів 4 старшин, 7 підстаршин і 37 стрільців.

Бул. ст. дес. Микола Ілацур.¹⁾

III. КУРІНЬ 8. БРИГАДИ В НАСТУПІ НА КИЇВ.

В невеселому настрою було стрілецьтво III. куріня 8. бригади в дні переходу через Збруч. Відворот перед переважаючими військами відвічного ворога — болоча розлука з найдорожчими й покинення власної землі, що на ній палали рідні стріхи, підпалені нахабними Ляхами — примусове знищення останків державного майна, яке горіло на їх очах здовж залізничного шляху від Скали аж до Івана Пустого та не дуже прихильне прийняття братів-селян на лівому березі Збруча, де вже на першому кроці штали нас: »за чим ви сюди прийшли, австрійські москалі?« — вплинули прикро й пригноблюючо на кожного стрільця. Та найбільше боліла неприхильність наших тогочасних братів. Наш стрілець — думав переходячи Збруч — знайти там розраду, зрозуміння терпіння і теплий куток на відпочинок, а найшов непривітний холод, що морозив душу, ранив серце й розвівав усяку мрію на кращу долю. Невиниця отже, що деякі слабодухи вже так на першого дня почали опускати ряди куріня й утікали, куди очі несуть.

Не подобалося їй стидало це всіх інших стрільців, а дес. Боршея, налкий легінь і завзятий борець, із Демиджа коло Заболотова, виступив остро проти такої зневірності й легкодушності.

— Від грудня минулого року хоробро бореться наш курінь проти Ляхів — казав — але такого легковаження я ще не бачив. Історію куріня знаю добре, бо ще старшим стрільцем вийшов я з ним із Коломиї під Львів. Тоді називався він: »III. курінь 24. п. п. ім. гетьмана Петра Дорошенка«. Спершу — входячи в склад групи: »Старе Село« — здобував Козельники, наступав на Перзенківку та відбивав усі ворожі наступи на залізничний шлях Львів — Сихів. Від лютого 1919. р. приналежав до новозорганізованої: 2. (коломийської) бригади й держався кріпко на давніх своїх позиціях. У маю — в перших днях відвороту нашої Армії — перекинено його до Дрогобича, де ввійшов у стан III. У. Г. К. З ним відступав — воюючи з ворогом — аж до Турі Великої, де — приділений до 8 бригади — обсадив Свічу. Там збільшено його проріджені в боях ряди розбитками IV. куріня У. С. С.-ів із пор. Струцем. Опісля перейшов — під охороною 2. бригади — під Галичем Дністер і відступав далі аж за Стрину, над якою здержався, набрав свіжких сил, і звідки почав — у загальній протифензиві — похід вперед переслідуючи ворога аж за Свірк. Хоч і як тяжко було нераз, хоч які завзяті й кроваві бої зводили ми, курінь держався, як твердий мур. Згадайте лише бої під Сокильниками, де 27. XII. 1918. р. впав хор. Сербинський і около 30 стрільців, згадайте наступ на Перзенківку, коли 15 скорострільників разом зі своїм командантом ст. дес. Миколою Кузьменком із Печеніжши згинули героїською смертю під мурами

Львова, пригадайте собі Новий Рік у Козельниках, коли наложив головою командант 8. сотні чет. Михайло Гуменик, а з ним разом полягло кількох стрільців. А ті довгі великодні бої, які кроваві були? Та як тоді наш курінь стратив третину людей. А тяжкі походи й сутички під час відвороту, а славний похід у протифензиві й бої під Нижневом, чи мало коштували труду, жертв і крові? Та все таки в нас було завзяття, всі держалися, бо всі вірили в свою святу справу. А тепер, коли маємо ще останню дошку рятунку в нас уже не стало віри, чи ми вже ніші, як були, чи не стид опустити руки й дивитися, як нас б'ють?! —

— Так, так — potwierдив дес. Василь Грехівський, що прийшов до нас із IV. курінем У. С. С.-ів — і в нашому куріні не було давніше диверсії, ні під час тяжких хвиль у Львові, ні під Городком. А тут уже і з моїх хлопців починає дехто втікати. Та чи годиться так робити, чи на те починали ми будувати власну хату, щоби — затягнувши перші підвалини — лишити її незакінченою? Беріть примір із дес. Боршея, що під час нашої протифензиві був ранений у бою коло Підкаміня. Ворожа кула прошила йому ліву руку, але він не відходив від нас. Завинувши рану із рукою на перев'язці йшов далі разом із нами, хоч мав повне право відійти в запілля. Ми мусимо бути борцями, що їх не сміє ніщо збентежити, мусимо йти вперед і виконувати кожний приказ своїх командантів, бо інакше назвуть нас наші нащадки зрадниками. —

Впекази обох підстаршин не остали без успіху. Настрій між стрілецьтвом піднісся й ріс у міру походу в глибину гарних придністрянських околиць Поділля. З красою природи, змагалася й гостинність населення, що не допитувалося вже чого ми в них шукаємо та не називало Австрійцями, але Українцями-Галичанами, про яких рознеслася вістка вже широко, головню по здобуттю Проскурова.

В перших днях серпня 1919. р. опинилися ми аж під Жмеринкою, з відки доходив перший відголос гармат. Це казало нам сподіватися, що незабаром увійдемо в обсяг свіжих боїв із новим ворогом. І педовго треба було ждати. Уже 9. серпня пішов наш курінь у наступ на Жмеринку. Це сонце не сходило, — як розвпнувся до бою й рушив через Стапславчик на важкий залізничний вузол, а перед полуднем увійшов — разом із необхідними військами — до Жмеринки й тішився першою побідою на новій дорозі: »через Київ до Львова«. Підем стрілецьтва був тимбільший, що на залізничному двірці здобуто 40 зал. возів стрільва, яке було головною причиною підему боевого духа, особливо для нашого стрілецьтва, що вже від довшого часу чуло брак набойв.

По короткому відпочинку й наборі стрільва відійшли ми ще того самого дня перед вечером здовж залізничного шляху: Жмеринка—Київ. Дня 15. VIII. перейшли в київ-

¹⁾ Першу працю підстаршини містить і вітає редакція дуже радо з тою надією, що може вона спонукає ще й інших підстаршин і стрільців до списування й наділення своїх споминів із воєнного переживання.

(Продовження буде.)

Друкарня Братів Штіпель, тов. з об. пор., Ліберець.

